

Konuşma Bozukluğu Olan Çocuğa Yaklaşım

Prof. Dr. Adem AYDIN

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ

ÇOCUK SAĞLIĞI VE HASTALIKLARI ANABİLİM DALI

adem.aydin@deu.edu.tr

MPK- 2015 Antalya

Dil Gelişimi

Ana Sorular:

- 1) Dil nedir neyi içermektedir ?
- 2) Dil gelişimi aşamaları nelerdir?
- 3) Dil gelişimi terbiye edilebilir mi
ya da doğa bir süreç midir ?

Dil nedir

Dilin tek bir tanımı yok ancak **Hockett**' in üzerinde listelemesi en çok benimsenen uzlaşmadır.

Bu göre, dil aşağıdaki 9 öznelilikleri :

- 1) İletişim Modu (vocal-auditory, etc)
- 2) Semanticity (Anlamlılık)
- 3) Pragmatik Fonksiyonu (Kullanışlılık)
- 4) Değiştirilebilirlik (hoparlör ve dinleyici olarak işlev yeteneği)
- 5) Kültürel İletim
- 6) Keyfilik (işaret ve anlamlandırma arasında hiçbir zorunlu ilişki)
- 7) Kesiklilik (parçalanabilir birimler oluşur)
- 8) Hacmi (başka bir yerde / zaman bir şey ifade edebilir olması)
- 9) Verimlilik (anamlı sözlerin sonsuz sayıda üretebilir olması)

İletişim

Konuşma = sesli gösterimi (S) Konuşma içerdiği mesajı(L)

Yaşayan dil

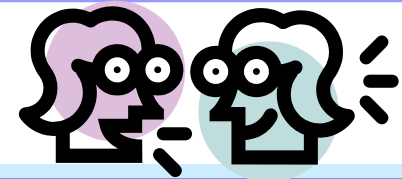
Konuşulan dil

Bireyler iletişim için kendi
kültürüne dayanan
kullandığınız semboller sistemi

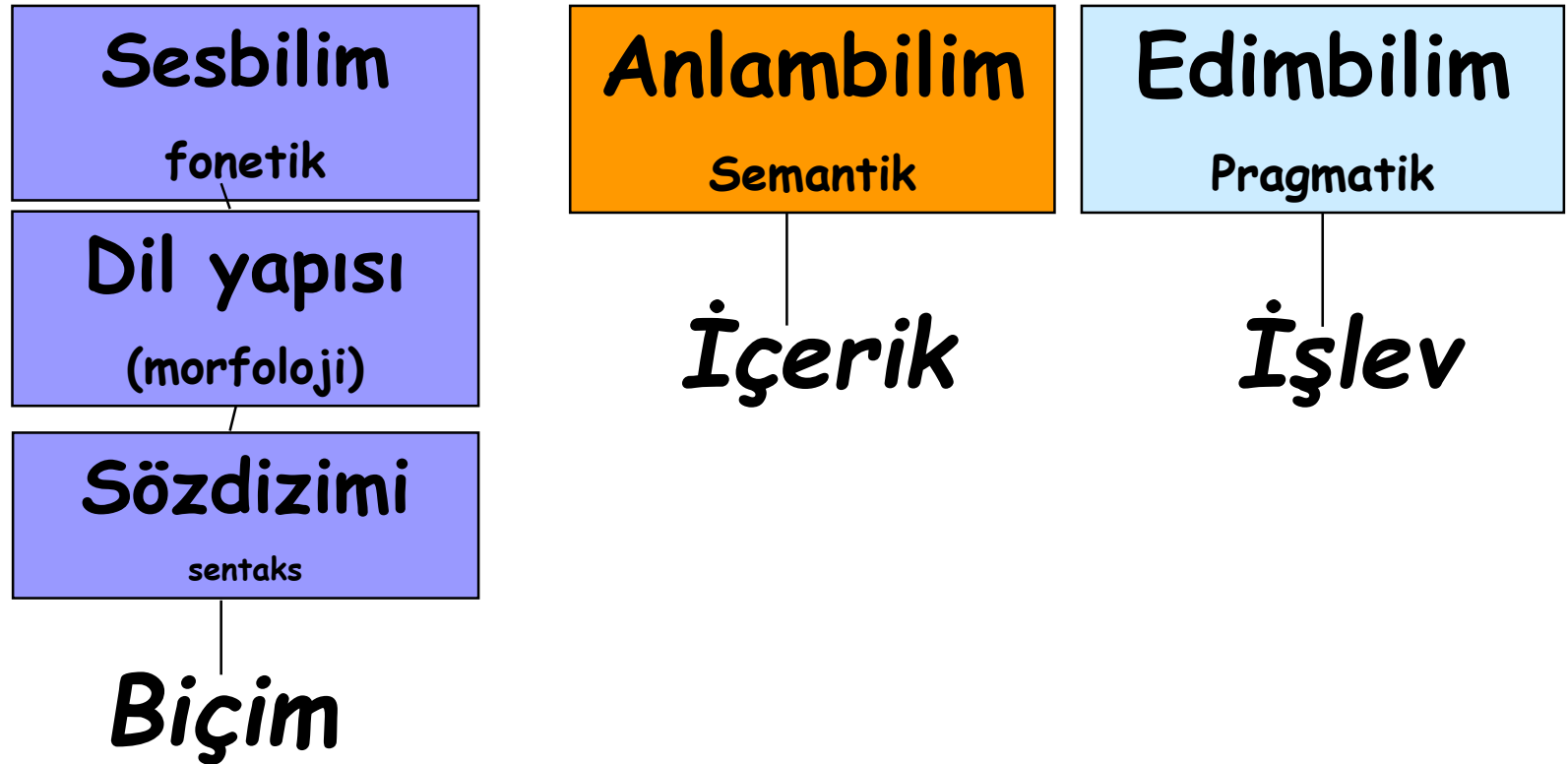
Alıcı dil

İfade edici dil/
konuşulan

Dilin bileşenleri

Dilin temel belirleyicisi

®Dilin önemli özelliklerinden biri de sosyal bir varlık oluşudur.

®Dili oluşturan öğeler:

- toplumun yaşadığı coğrafya, kültür, karakteri, gereksinimler

Dil Gelişimi Kuramları

Davranışçı Görüş

Nativist (Ana Dili - Doğuşçuluk) Görüş

Sosyal Etkileşimci Görüş

Biyolojik Temelli Görüş

1. Davranışçı Görüş

Çocuklar kendilerini istedik sonuca götüren sesleri tekrarlayarak dili kazanırlar.

Dilin kazanımı büyük oranda çevre etkisine bağlanmıştır.

Davranışçı görüş, dilin kazanılmasında **pekiştirme** ve **tekrar** olmak üzere iki etmen üzerinde durur

2-Sosyal Etkileşimci Görüş

- Dil, sosyalleşme içerisinde gerçekleşmektedir.
 - Yani çocuk çevresini gözler, kendisine yakın gördüğü kişileri model alır
- Özellikle konuşmalarda görülen şive farklılıklarını etkili bir şekilde Dilin kazanılmasında **gözlem** ve **taklit** olmak üzere iki temel faktör üzerinde durur.

3-NativistGörüş(Ana Dili Doğuşçuluk)

- Dil, tam anlamıyla genetik olarak aktarılmaktadır
- Bütün insanlar dil kazanım araçlarına zaten önceden sahiptir.
- Çevre etkisi tamamen göz ardı edilmiştir

4. Biyolojik Temelli Görüş

- Dil gelişimi ile ilgili en çok üzerinde durulan gören görüş
- Chomsky ve Lenenberg bu görüşün öncüleri arasındadır.
- **Chomsky** insanın dil öğrenmeye yatkın bir aygıt/mekanizma/program ile doğduğunu ve dili ne zaman nasıl öğreneceklerinin bu program dâhilinde olduğunu savunur.

DİL GELİŞİMİNDE TEMEL KAVRAMLAR

- 1. **Fonem (Ses):** Bir dilde yer alan en küçük ses birimidir.
 - "Okul" sözcüğünde ilk harfe karşılık gelen ses /O/ olarak sembolize edilmiş bir fonemdir.
- 2. **Morfem (Sıra):** Bir dildeki en küçük dil yapı birimidir. Hatta her hecenin bir morphem olduğu söylenebilir.
 - /s/, /a/, /l/, fonemleri bir araya gelerek "sal" morfemini oluştururlar.
- 3. **Semantik (Anlam):** Semantik anlam bilimidir. Konuşma dilinde kelimelere yüklenen anlamları inceler.

Sentaks (Söz Dizimi-Dilbilgisi):

- 4. Sentaks gramer bilgisiyle ilgilidir. Eğer bir kişi konuşma dilinde, gramer yapısına uygun şekilde konuşabiliyorsa, sentaks yapıya uygun davranıyor demektir.
- "**Güneş doğdu.**" Bu ifade hem **semantik** hem de **sentaks** açısından doğrudur.
- "**Güneş düştü.**" Bu anlatım sentaks yani gramer kuralları açısından doğru olmasına karşın, dil bilgisi açısından **yanlıştır**.

- **5. Morgem:** Dil gelişiminde "tek sözcük" evresi olarak bilinir. Bu evrede çocuk tek bir kelime kullanarak bir şeyler anlatmaya çalışır.
 - 1,5 yaşındaki Ahmet "kedi" diyor. (Ahmet kedi derken farklı şeyleri anlatmak istemiş olabilir. "Anne, kediyi yanımdan al, korkuyorum.", "Anne, kediye bak", "Anne, o kediyi yanıma getirin, onunla oynamak istiyorum." ...)
- Burada dönemde çocuğun kullanmış olduğu kelimenin herkes tarafından kabul görmemesi ya da anlaşılması gerekmez .

- **6. Telegrafik Konuşma:** Dil gelişiminde "iki sözcük" evresi olarak bilinir. Bu evrede çocuk iki kelimeyi yan yana koyarak, bir şeyler anlatmaya çalışır.
- 2 yaşındaki Ali, "Anne su" diyor. (Büyük ihtimalle annesinden bir bardak su istiyor.)
 - 2,5 yaşındaki Elif parkı görünce "Anne vın vın" diyor. (Büyük ihtimalle annesinin kendisini -vın vın ifadesini salıncak kabul edersek- salıncakta sallamasını istiyor.)

7. Aşırı Kurallaştırma

- Çocuğun bir olay ya da kavramla ilgili öğrenmiş olduğu kuralı, bu olayla ilgili - ilgisiz ayrımı yapmaksızın tüm durumlara genellemesidir.
 - "-ler", "-lar" ekiyle çoğul yapıldığını öğrenen bir çocuk, birden fazla şeker gördüğünde "şeker" yerine "şekerler" diyebileceği gibi, masa üzerinde duran çok sayıda şekerin "hepsini" isteyeceği zaman "heplerini istiyorum" da diyebilir.

8.Eksik Kurallaştırma

- : Çocuğun bir olayla ilgili öğrendiği kuralı, sadece o olayla sınırlandırmasıdır. Bu yönüyle aşırı kurallaştırmanın tersi kabul edilebilir.
 - 5 yaşındaki Ali, üst kat komşusu Ayşe Hanım'a "konuk" demektedir.
 - Başka komşu gelince. Nedeni sorulduğunda ise "konuk öbür teyze" der.

PIAGET VE DİL GELİŞİMİ

- Piaget'ye göre, dil gelişimi bilişsel gelişime paralel olarak ilerler.
- Yani dil gelişimi hiçbir zaman için bilişsel gelişimin ilerisinde olamaz. Piaget, çocukların konuşmalarını benmerkezci konuşma ve sosyalleşmiş konuşma olmak üzere ikiye ayırır. Süreç, benmerkezci konuşmadan, sosyalleşmiş konuşmaya doğru ilerler.

Patogeneze

Beyinde

- Okurken
- dinlerken
- Konuşurken

Dil ve beyin

Hangi beyin bölgesi aktive olur
Hangi bölgeler arasında iletişim olur
iletişim hızı ??

Basit modelleme

Okuma

Okul

Analiz

Harflerin

anlaşılması

Anlamlandırma

Ses çıkarma

Konuşmanın
anlaşılması

Okul

Ses

dalgalarının

analizi sesinin

tanımlanması

Kelimenin

tanımlanması

Görsel algı& harflerin anlam analizi

Anlamlandırma

Ses seçimi

artikülasyon

zaman

0,1 s

0,16 s

left

0,4 s

right

0,7 s

1 s

Sesin analizi

Dil çevrimi

Konuşma

anlam

ses

seçimi

Artikulas

yon

okul

Sinapsların gelişim evreleri

Doğum

15. ay

2-3 yaş

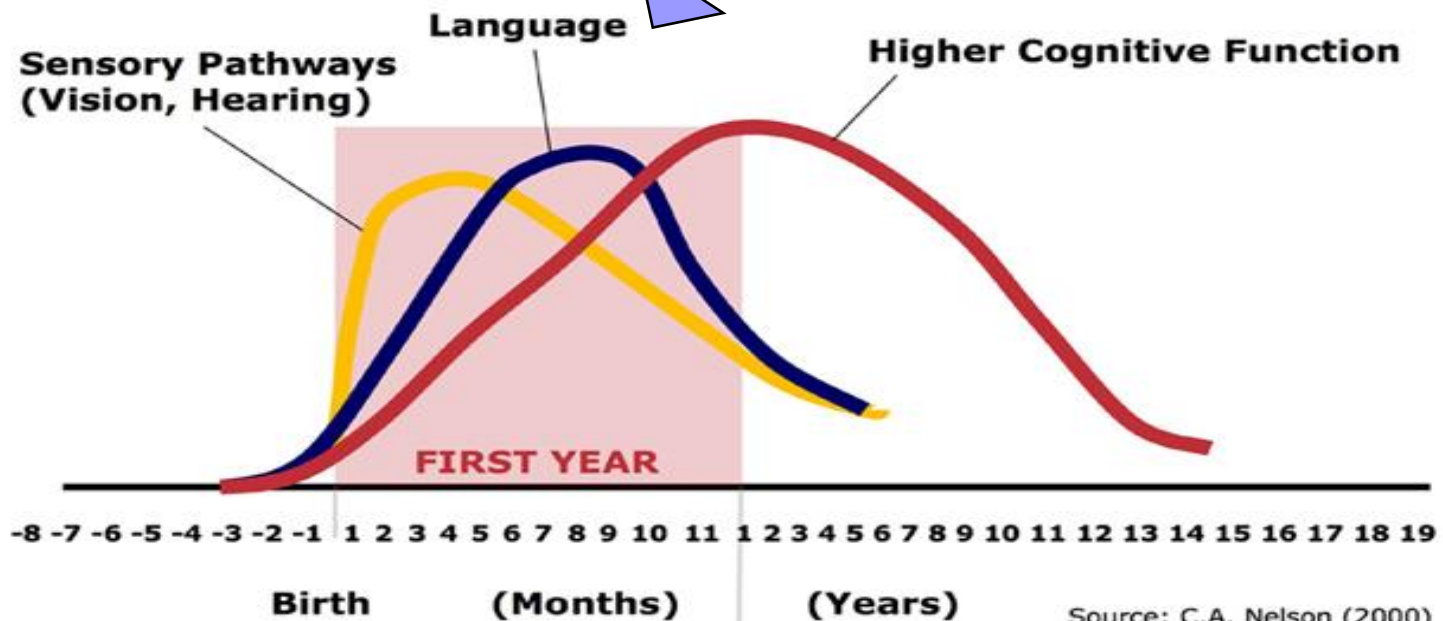
Beyin gelişimi **Ses** algılama

Center on the Developing Child
HARVARD UNIVERSITY

Human Brain Development

Neural Connections for Different Functions Develop Sequentially

Source: C.A. Nelson (2000)

Müzik

Tempo ve ritimleri ayırabilir

bazı harmonik ses ayrımlarını yapabilir

Tüm müzik sistemlerindeki sesleri ayırabilir

Ana dilde müzik ve yabancı müzik ayrımını yapabilir

İki dillilik

Yabancı müzik ayrımı daha zor

6 mo.

7 mo.

8 mo.

9 mo.

10 mo.

11 mo.

12 mo.

Dildeki sesleri ayırabilir

Ana dil yabancı dil ayrımı yapabilir

Yabancı dil ayrımı yapabilir

Sadece fonetik zıtlıkları anlayabilir

Dil

Ana dilin ritm özelliklerini anlayabilir

Ses çıkarma

Yabancı dil anlamakta güçlük çeker

İlk kelimeyi anlama

Konuşmaları genelleyebilir

İlk ses

Dil Gelişiminin Evreleri

- 1. Agulama (0-12 ay)
 - Ağlama (0-2 ay)
 - Babıldama (2-6 ay)
 - Çağıldama (Heceleme) (6-12 ay)
- 2. Tek Sözcük (Morgem) (12-18 ay)
- 3. Telegrafik Konuşma (18-24 ay)
- 4. İlk Gramer Konuşması (24-60 ay)

1. Agulama Evresi (0-12 ay)

□ Ağlama (0-2 ay):

- Bilinçsiz ve refleksif bir tepkidir. Buna karşın, bebeğın ihtiyaçlarını belli etmesi açısından önem taşır.

□ Babıldama (2-6 ay):

- Bebek, anlamsız ve bilinçsizce sesler çıkartmaya başlar, («ba - da oo" gibi ünlü ve ünsüzler bir arada kullanıldığı sesler çıkartılır.)
- Bu sesleri çıkartırken, bir yandan da çevresindeki kişilerin ona vereceğı tepkileri gözlemler.
- Chomsky'e göre çocuk etraftaki tüm sesleri çıkarabildiğı için dil gelişiminin bu evresinin, evrensel olduğu söylenebilir.

□ Çağıldama (Heceleme) (6-12 ay):

- Bebek, ünlü ve ünsüz harfleri sıraya koyarak çeşitli sesler çıkartmaya başlar ("ba-ba, ma-ma gibi).

Bu dönemde çocukla iletişim ve onunla konuşmak

2. Tek Sözcük (Morgem) (12-18 ay)

- Dil gelişiminin en kritik dönemi kabul edilmektedir.
 - Anlamalı ilk sözcükler bu evrede söylenir.
 - Bebek, tek bir kelimeyle çok şey
- Konuşurken çocukla aynı hızda olmak çok önemli**
- Alıcı dil özelliği belirgin olarak ortaya çıkar, ancak ifade edici dil yeterli değil..

3. Telgrafik Konuşma (18-24 ay)

- Bu evreyle birlikte sözcükler birleştirilmeye başlanır.
- İki (belki üç) sözcük yan yana getirilerek, en kısa yoldan anlam iletmeye çalışılır.
- "Dede gitti", "Anne top", "Abi park"...

4. İlk Gramer Konuşması (24-60 ay)

- Yani çocuk cümlelerin yapısını ve kurallarını edinmeye başlar.
- Kelime hazinesi hızla gelişir.
- İlk kurallı cümleler ortaya çıkar. "Abi okula gitti", "Anne eve geldi"...
- **24 - 36** ay arasında çocuk ilk kez "Neden?" soru tipini kullanarak basit sorular yöneltebilir.
- **36 - 48** ay arasında çocuk ilk kez "**yarın, gelecek hafta, daha sonra**" gibi zaman bildiren ifadeleri anlayabilirler.
- **48 - 60** ay arasında çocuk ilk kez zamanı

Konuşurken çok zorlanırsa uydurma dil gelişimi oluşur

EPİDEMİYOLOJİ:

- ✓ Dil ve konuşma bozuklukları, okul öncesi yaş grubu çocuklarda % 8
- ✓ 2 yaşındaki çocukların %20'sinde konuşmanın geç başlaması,
- ✓ 5 yaşına gelmiş çocukların %19'unda konuşma ve dil bozukluğuna (% 6.4 konuşma bozukluğu, % 4.6 hem konuşma & hem dil bozukluğu, % 8 dil bozukluğu).
- ✓ Erkek çocukları kızlara oranla yaklaşık olarak 2 x4 kat fazla

ETİYOLOJİ:

- Dil gelişim bozukluğu olan çocukların önemli bir kısmında nörolojik hasara neden olabilecek risk faktörleri yok
- Genetik etmenler, konuşma önemli
- Dikkatli bir aile öyküsü : %30'nun birinci genetik boz +

- FOXP2 geninde kromozomal bozukluklar,
- CNTNAP2 gen polimorfizmleri konuşma ve dil bozukluklarının bazı alt tipleri (örn: gelişimsel verbal dispraksi, çocukluk konuşma apraksisi...)

Klinik alt tipleri

Hangi çocuklar risk altında ??

- Zihinsel engellilik
- İşitme Kaybı
- Konuşma ile ilişkin mekanizmaları ya da merkezlerini etkileyen merkezi sinir sistemi bozuklukları
- Otistik Spektrum bozuklukları
- Duygusal/duygulanım bozuklukları
- Aşırı çevresel uyarı yoksunluğu

Dil bozukluğunu alt tipleri (DSM4'R)

Alıcı dil
Bozuklukları

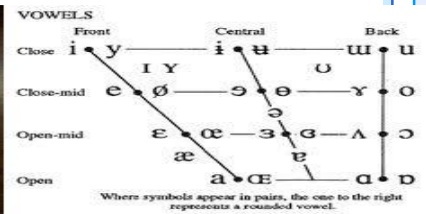
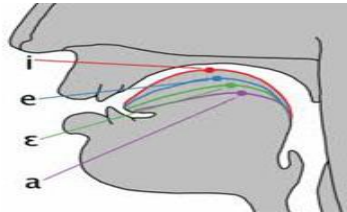
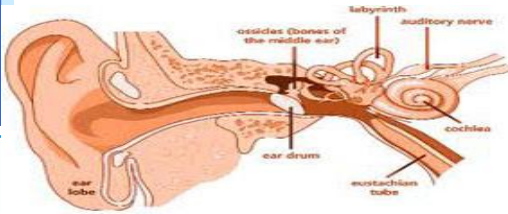
İfade edici
dil
Bozuklukları

Fonolojik
Ses bilgisi
Bozukları.

Kekemelik

KLİNİK ALT TIPLER

- Gecikmiş dil
- Afazi
- Apraksi /dispraksi
- Dizatri
- İkidillilik
- Özgün dil bozukluğu
- Artikülasyon (sesletim) bozukluğu
- Fonolojik bozukluklar
- Semantik -pragmatik bozukluk

semantik

Pragmatik bozukl.

- semantik bozk.
çocuklar kelimenin anlamını anlayamaz
- Özellikle duygular ya da durumlar(önemli, resmi) soyut kavramaları ifade

- Karşılıklı konuşma sırasında olayın nasıl ilerleyeceğinin anlamaz
- Konuşmaya gereğinden fazla müdahale eder
- Dolayısı ile konuşmaya ilgisiz görülürler

Sosyalleşme sorunu

Özgün dil gelişsel bozukluk

- Normal sınırlarda işitme ve normal düzeyde sözel olmayan zekası +
- Nörolojik duyuşal ve motor bozukluk yok
- Ancak dil bozukluğu mevcut

Özgün dil gelişsel bozukluk

- Cümlede sözcük atlama
- Sözcük ve cümle alama /anlaşılabilirlik sorunu
- Dil gelişimi gecikmesi
- Kısa bellek bozukluğu
- Sesleri işlemlenmede bozukluk
- Sözcük sıralamada hata
- Tlegrafik konuşma
- Söz dağırıcığı yetersiz
- Ancak yeni sözcükleri anlama becerileri daha iyi sözcük üretme becerileri sorunlu
- Alıcı dil iyi dolayısıyla ifadece edici dilde asıl sorun mevcut
- Aslında motor beceri normal

Farklı Özel Öğrenme Güçlüğü tipleri

- okuma alanında "disleksi",
- yazma alanında "disgrafi",
- matematik becerilerinde "diskalkuli"
- sözel olmayan alanda "dispraksi"dir.
- Çocuk, bu ÖDG çeşitlerine ait semptomlardan sadece birini gösterebilirken, semptomlar farklı kombinasyonlar (disleksi + disgrafi; disgrafi + diskalkuli gibi) halinde de görülebilir.

Motor konuşma bozuklukları nelerdir?

Konuşmanın

- solunum, sesleme (fonasyon),
- rezonans,
- Sesletim (artikülasyon)
- bir ya da birkaçını nöromotor sorunu ile ortaya çıkan konuşma motor konuşma bozuklukları olarak bilinir
- İki alt birimi var
 - Dizartri
 - Apraksi-Dispraksi

Motor konuşma bozuklukları nelerdir?

Dizartri

- 1. Spastik dizartri:** Üst motor nöron (ÜMN) lezyonu sonucu (Serebrovasküler Olaylar, Travma, serabral Palsi gibi dejeneratif hastalıklarda)
- 2. Flaksid dizartri:** Alt motor nöron (AMN) lezyonu sonucu (Bulbar palsi, Myastenia Gravis, V., VII., X., XII. kraniyal sinir lezyonları) kas güçsüzlüğüne
- 3. Ataksik dizartri:** Serebellar sistem lezyonlarında;
- 4. Hipokinetik dizartri:** Basal ganglia lezyonlarında (Parkinson Hastalığı) azalmış solunum desteği, fonasyonda soluksuz kalma, sertlik, tremor, ses şiddetinde azalma, bazı durumlarda

Dispraksi

Gelişimsel sözel dispraksi, dil veya fonolojik bozukluğa neden olan bir düşünsel dispraksi türüdür.

Temel problemler arasında aşağıdakiler yer alır

- Konuşma organlarının kontrolünde zorluklar
- Konuşma sesleri çıkarmada zorluklar
- Sesleri sıraya dizmede zorluklar
- Bir kelime içerisinde
 - Kelimeleri cümleye çevirirken
 - Nefes almayı ve fonasyonu kontrol etmede zorluklar

Konuşma organlarında sorun yok

Konuşmada Akıcılık Bozuklukları

Kekemelik,

- konuşma sırasında nefes alma, fonasyon (sesleme) ve sesletim koordinasyonlarını etkileyen istemsiz nöromotor bozulmalar sonucunda görülür

Hızlı-bozuk konuşma

- Konuşmanın anormal bir hızda ve düzensiz olması olarak (*cluttering*)
- Aşırı ölçüde hızlı, düzensiz, sıklıkla konuyla ilgisiz sözcük veya ifadeler içeren bir konuşma bozukluğu

Kekemelik

- Kekemelik, her zaman olmamakla beraber genellikle
 - kişinin sözcükleri söylerken yaşadığı istemsiz kontrol kaybı olarak,
 - aşırı ve/veya anormal ses/hece tekrarları, uzatmalar, sesli veya sessiz bloklar, ya da bu davranışlardan kaçınma olarak ortaya çıkar
 - Psikolojik stres ve olumsuz duygularla bağlantılıdır ya da bunlar tarafından tetiklenmektedir.
- Sıklığı %1 civarında
 - Çocukluk döneminde görülen kekemeliğin %80'i kendiliğinden düzelir

Sesletim (Artikülasyon) Boz

Sesletim, bireyin konuşmada yer alan organlarının ardışık, uyumlu hareketleriyle belirli bir dile ait konuşma seslerini doğru telaffuz etme becerisidir.

Sesletim bozuklukları, konuşma seslerinin

- çıkartılış yeri,
- biçimi,
- hızı,
- zamanlaması
- basıncının hatalı

üretimine dayalı sorunlardır.

Sesletim (Artikülasyon) Boz

Nedenleri

- Sesletim bozuklukları Yapısal kökenli olabildiği gibi, herhangi bir nedene bağlı olmaksızın da görülebilmektedir.
- yarık dudak-damak ve ağız-yüz anomalileri, ortodontik anomaliler, işitme kaybı, zihin engeli, nörolojik kökenli bozukluklar (serebral palsi ve diğer)

Görülen hatalar

- Sesletim bozukluklarında
 - /k/ ve /t/seslerinin yer değiştirmesi : /köpek/ yerine /töpek/ gibi,
 - /r/, /y/, /l/, /ç/ sesleri yerine başka sesler koyma
 - /k/ ve /g/ sesleri yerine /t/ ve /d/ seslerini kullanma

Tanısal yaklaşım

Psikolojik değerlendirme

- mental retardasyon otizm, duygusal bozukluklar
- Aile ortamı

Sosyal davranışları inceleme

- Sosyal çevre, aile ilişkileri
- Sınırlı sosyal aktivite: otizm

Medikal değerlendirme

- Dikkatli öykü, ve fizik bakı
- Deri bulguları, kulak malformasyonları, burun anomalisi
- Görüntüleme ve testler

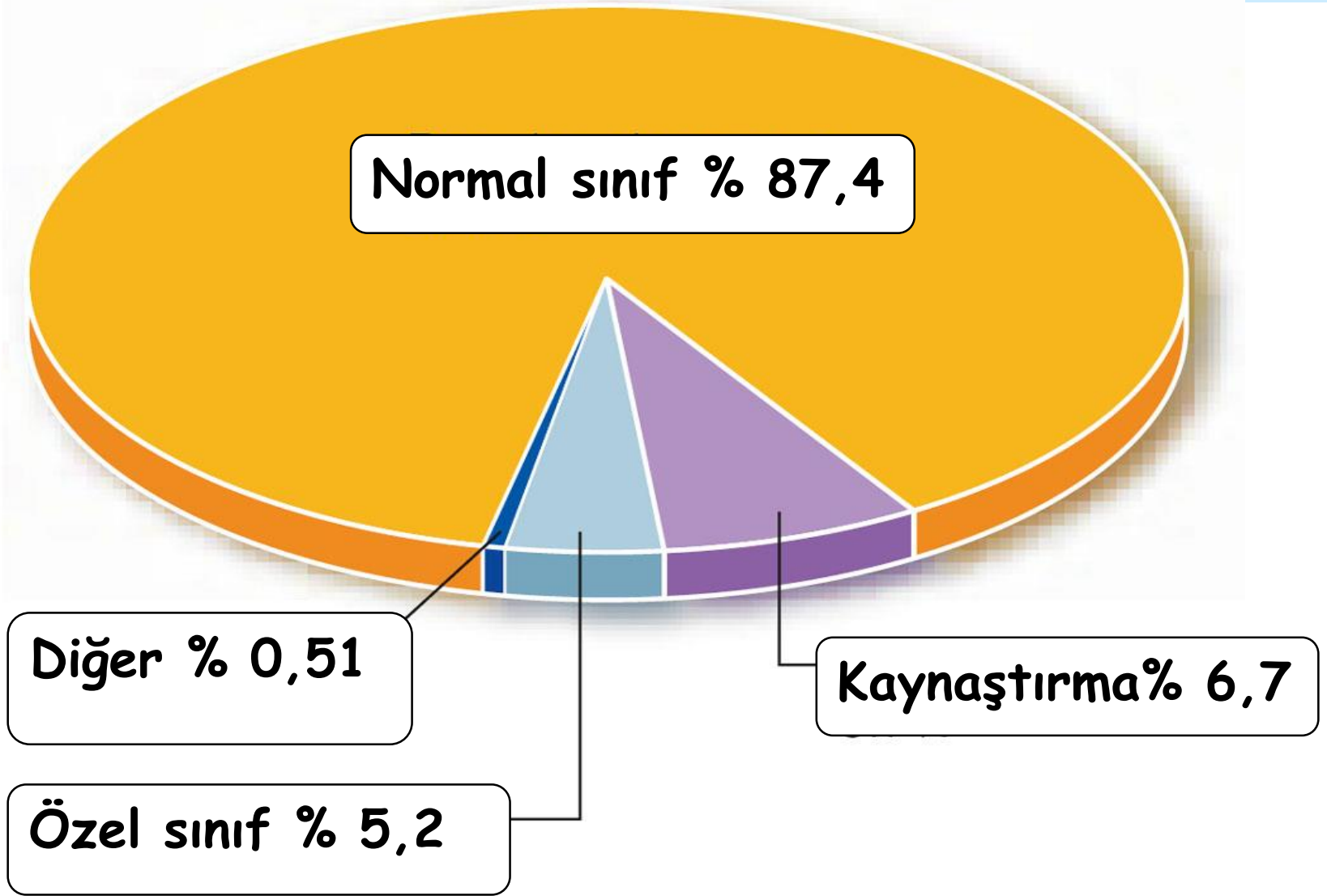
Tedavi

Ekip çalışması önemli

- Tedavi zor ve karmaşık
- Ülkeden ülkeye farklı,
- Çocuk aile ve çok disiplinli ekip çalışması önemli
- Ortam önemli
 - hastane,
 - dil gelişim merkezleri
 - özel rehabilitasyon merkezleri

Doktor, psikolog, dil gelişimci...

- Alta yatan soruna odaklanma
- erken dönemde işaret ve resimsel çalışmalar, bütüncül yaklaşım

© 2006 Wadsworth - Thomson

İletişim ve Teknoloji

- Augmentative and alternative communication (AAC)
 - Çıplak - işaret dili
 - Destekli - ekipman ve malzeme
 - Haberleşme kartı
 - Bilgisayar destekli konuşma
 - Özel yapılandırılmış yazılımlar

Allyn & Bacon 2006

Dil bozukluğu konusundaki yanlış bilgiler/ düşünceler...!

- Erkek çocuklar geç konuşur.. (fark yalnız 2-3 ay)
- Değerlendirme için yaşı küçük...
- Zaten konuşmuyor nasıl değerlendirilecek...
- Okula başlayana kadar bekleyin geçer...
- Sorunu kendi başına aşacaktır...
- Çocuk inatçı...
- Amcası, teyzesi de geç konuşmuştu..
- "Einstein da zaten okula başlarken konuşmuş
-